

Бобик (Проців) Лілія Йосипівна,

доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
кандидат педагогічних наук
lilijab@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7263-2133>

РОЗВИТОК ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР

У статті обґрунтовується метаісторичний підхід до вивчення процесу становлення та розвитку вищої музичної освіти в Україні у рамках сучасних державних кордонів. Беручи за основу тривимірну методологічну модель, у статті зосереджується увага на просторовому (європейському) векторі в ціннісно-смысловій системі координат, який актуалізує геополітичний та полікультурний чинники процесу розвитку вищої музичної освіти в Україні в ХІХ — на початку ХХ ст., цивілізаційний, культурологічний та аксіологічний методологічні підходи. У статті з'ясовуються передумови, здійснюється періодизація становлення та розвитку інституційних форм вищої музичної освіти в Україні в ХІХ — на початку ХХ ст. у контексті західноєвропейських традицій, висвітлюється діяльність консерваторії Галицького музичного товариства у Львові та її очільників, зокрема організаційна й педагогічна, а саме Йоганна Рукґабера, Кароля Мікулі, Рудольфа Шварца, Мечислава Солтиса. Встановлено, що музична освіта в Україні розвивалася за активної взаємодії різних національних культур. Заклади вищої музичної освіти постали як полікультурні середовища, у рамках яких відбувався діалог вітчизняних та європейських музично-освітніх традицій. У результаті вітчизняна освіта збагатилася завдяки такій творчій та педагогічній діяльності відомих діячів музичної культури — представників інших національних культур. Разом з тим відбувався процес утвердження питомо українських національних рис у музичній освіті, а представники української наукової та творчої інтелігенції брали активну участь у розбудові музичної культури й освіти європейських країн.

Ключові слова: вища музична освіта, музична освіта, мистецький рух, консерваторія, Галицьке музичне товариство, виконавські школи, педагогічна діяльність.

© Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024

© Бобик (Проців) О., 2024

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна політична та соціокультурна ситуація в Україні, боротьба за національне самозбереження, остаточне утвердження українців як європейської нації, яка сповідує цінності свободи, демократії, гуманізму, що засвідчується усім ходом історичного та культурного розвитку, духовно-смысловими засадами її буття. Повернення України в правове поле європейської спільноти активізує вивчення вітчизняної історії, культури, освіти, зокрема музичної, як складової європейської культури. Питання національної ідентичності завжди актуалізуються у період екзистенційної загрози,

втрати можливості вільної трансляції досвіду особистого або суспільного буття, національних прагнень та устремлінь. Нині політичні обставини в Україні зумовили нівелювання цінності людської особистості, призвели до того, що від людини «сьогодні залежать не тільки форма та якість буття, а й саме буття як таке» [5, с. 77]. Від подальшого історичного розвитку людської цивілізації сьогодні залежить доля людства, оскільки історія є відображенням багатовимірності та безмежності людського буття. Нині пророчими є слова українського вченого-філософа С. Кримського: «Історія є біографією духу і звершенням суду над людством, чи шляхом до спасіння...» [4, с. 211].

Сучасні зміни в гуманітарній сфері спричинили до переосмислення ієрархії рівнів буття людини, а отже і способів його осягнення, визнання неспроможності традиційних форм мислення, вичерпування можливостей методологоцентризму на користь «смісложиттєвого усвідомлення сущого». У результаті активних пошуків методологія історичної та історико-педагогічної науки зазнала значних змін. Арсенал цих галузей знань збагатився підходами, які раніше не застосовувалися в науковій практиці. Для сучасного методологічного мислення стало характерним заперечення лінійного детермінізму, відхід від традиційної гносеології, зорієнтованість на пошук нових вимірів у пізнанні історичного процесу розвитку вітчизняної музично-педагогічної думки й освітньої практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти історичного розвитку мистецької освіти в Україні у контексті загальноєвропейських процесів розглядаються в працях вітчизняних вчених-педагогів: Л. Кондрацької, Л. Масол, О. Отич, О. Рудницької, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін. Історія музичної освіти в Україні на різних етапах розвитку досліджується в працях учених-педагогів: В. Богданович, Н. Гуральник, А. Мартинюка, О. Михайличенка, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, Л. Сбітневої, С. Уланової, В. Черкасова та ін.

Своєю чергою, Л. Кондрацька простежує розвиток музичної освіти в Україні на усіх етапах її розвитку на методологічних засадах художньої епістемології крізь призму педагогічної та музичної антропології. Л. Масол досліджує музичну культуру та освіту в Україні у контексті зарубіжних мистецьких традицій на засадах поліцентричної інтеграції знань.

Предметом дослідження А. Мартинюка постає теорія і практика диригентської освіти як чинник формування диригентсько-хорової школи в Україні в ХХ — на початку ХХІ ст. У дослідженні осмислюється розвиток диригентсько-хорової школи в Україні як художньо-педагогічного феномену теорії загальної педагогіки й музичної освіти, визначаються теоретичні та методологічні засади явища, обґрунтовано періодизацію диригентсько-хорової школи у контексті історичних музично-освітніх процесів. О. Михайличенко вивчає розвиток музично-естетичного виховання в Україні у другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. в руслі формування національної «самосвідомості та самовизначеності» на основі збереження та поширення вітчизняної хорової спадщини, українських народнопісних традицій, демократизації, утвердження національних засад загальної та професійної музичної освіти. У науковому дослідженні Г. Ніколаї здійснюється порівняльно-педагогічний аналіз становлення і розвитку музично-педагогічної освіти в Польщі

у ХХ ст. у контексті західноєвропейських музично-освітніх процесів протягом тисячолітньої історії. О. Олексюк здійснює періодизацію становлення та розвитку музичної педагогіки в Україні, виявляє її зміст, загальні тенденції розвитку, характеризує форми музичної освіти, теоретичну спадщину українських філософів, педагогів, митців. Дослідниця тлумачить історію музичної педагогіки та освітньої практики в Україні як процес формування традицій духовного розвитку особистості засобами музичного мистецтва. Цей процес ґрунтується на ідеї «соборності», яка у своєму найвищому прояві складає основу культури минулого, нинішнього й майбутнього. Г. Падалка осягнення мистецтва, зокрема музичного, тлумачить як процес опанування української національної культури та мистецтва. Головною метою мистецького навчання та виховання визначено формування духовної культури особистості, досягнення якої вимагає поєднання відомостей з різних галузей наукових знань — культурології, педагогіки, естетики, мистецтвознавства тощо. Провідними методологічними засадами мистецької освіти, на думку дослідниці, є гуманістична парадигма, національні основи мистецького виховання та навчання, особистісно орієнтований підхід, системність мистецької освіти. О. Ростовський у минулому вбачав прообраз сучасних музично-освітніх процесів в Україні. Він узагальнив педагогічну спадщину відомих діячів музичної культури й освіти України та європейського зарубіжжя першої половини ХХ ст., які своєю творчою та педагогічною діяльністю сприяли вихованню молодого покоління на національних засадах, кращих здобутках вітчизняної та зарубіжної музичної культури. Становлення та розвиток музично-педагогічної освіти в Україні відображено в наукових працях В. Черкасова. У процесі дослідницької діяльності автор з'ясовує роль музично-педагогічної освіти у національно-культурологічному процесі та у взаємозв'язку з професійною музичною освітою, мистецтвознавством, зокрема музикознавством.

Розвиток музичної освіти в Україні, у тому числі й вищої музичної освіти, простежується в дослідженнях музикознавців: Т. Булат, Я. Горак, М. Загайкевич, Г. Карась, Л. Кияновської, Л. Корній, Л. Мазепи, Т. Мазепи, Т. Медведнікової, Л. Назар-Шевчук, О. Немкович, С. Павлишин, Т. Старух, Б. Сюти, Т. Філенка, О. Цалай-Якименко, К. Шамаєвої, О. Шреер-Ткаченко, Л. Шульгіної, М. Черепанина та ін. Порівняльний аналіз вітчизняних та європейських музично-освітніх процесів здійснюється у працях вчених-мистецтвознавців Г. Карась, Н. Кашкадамової, Л. Корній, Л. Мазепи, Т. Мазепи, С. Павлишин, М. Черепанина, К. Шамаєвої та ін. Однак, незважаючи на чисельність наукових праць, розвиток вищої музичної освіти в Україні як єдиний цілісний

процес (у рамках її сучасних державних кордонів) простежується лише епізодично, системно не досліджується, що і зумовило вибір теми статті.

Мета — простежити становлення та розвиток вищої музичної освіти в Україні в XIX — на початку XX ст. у контексті західноєвропейських музично-освітніх традицій.

Методологія дослідження. Історія музичної освіти — галузь знань, яка акумулює, фіксує і транслює творчий та педагогічний досвід, сформовані етичні, музично-естетичні, виховні ідеали, ціннісні засади тієї чи іншої доби. Вона має міждисциплінарний характер і поєднує відомості з різних галузей наукових знань: історії, філософії, історії педагогіки, історії української музичної культури, теоретичного музикознавства, естетики та ін. Пошук та ієрархія наукових підходів у процесі пізнання історичного розвитку музичної освіти в Україні зумовлені змістом дослідження, предмет якого є багатокомпонентним. Необхідно враховувати також і специфіку педагогіки музичної освіти як педагогіки смислів, цінностей, основним змістом якої є постійні величини духовної культури людства.

І. Крип'якевич твердив, що історія — це наука і знання про духовний розвиток людства. Своєю чергою, С. Кримський в обґрунтуванні концепції історії вказує на те, що саме від ходу історичного розвитку людської цивілізації залежить сама доля людства, оскільки історія є відображенням багатомірності та безмежності людського буття. Усе свідчить про те, що лінійний, «горизонтальний вимір» не завжди спроможний відобразити чи засвідчити становлення та еволюцію людського духу, героїзму, стійкості, а разом з тим людяності й добра, тобто абсолютних цінностей, «духовних констант людства». Вони формуються та розвиваються не стільки в лінійному напрямку, від однієї історичної формації до іншої, скільки завдяки осягненню абсолютних духовних величин людства, таких як Віра, Любов, Істина, Добро, Краса. А на сучасному етапі української історії вже вкотре актуалізується процес осмислення, збереження та розвитку національних засад, цінностей і традицій освіти як чинника самозбереження та націєтворення.

Основними цінностями історичного розвитку є незмінні величини та складові історії, які зберігаються і збагачуються упродовж руху історії. Саме ця ціннісна вертикаль є критерієм, за яким порівнюються історичні періоди (мистецькі, педагогічні та музично-педагогічні парадигми). Історичний процес отримує своєрідну систему координат — горизонталь часу та вертикаль духу. Вона передбачає вивчення не того, що є плінним, змінним, а того, що зберігається і транслюється в процесі розвитку цивілізації через культурні архетипи («інваріантні структури»), найвищі цінності людського буття. Вони «утверджують людину

у її прагненні до безкінечного». Шлях у майбутнє полягає у поверненні в минуле, у зверненні до вітчизняного досвіду становлення та розвитку людського духу, людяності, моральних чеснот, національних цінностей (державотворчих, суспільних, інституційних, організаційних), духовної культури загалом.

Разом з тим історико-педагогічний процес, зокрема розвиток вищої музичної освіти в Україні в XIX — першій половині XX ст. отримує третій вимір — горизонталь простору, який актуалізує геополітичний та полікультурний чинники, визначає передумови, зміст, інституційні форми, вектори розвитку музичної освіти в Україні в окреслений період. У контексті цього підходу розвиток вітчизняної музично-освітньої теорії і практики розглядається в руслі європейських цивілізаційних процесів, відповідно до традицій та цінностей західноєвропейської культури, а також крізь призму української ментальності, духовності, багатоконфесійності, поліетнічності, специфічних історичних та соціокультурних процесів. Полікультурний фактор розвитку вітчизняної музичної освіти проявився у національному розмаїтті народів, що проживали на теренах України (у межах сучасних державних кордонів), які сприяли збагаченню змісту та форм вищої музичної освіти. Ці чинники сьогодні допомагають гармонізувати систему вищої музичної освіти в Україні з Європейським мистецьким освітнім простором. Застосування окресленого методологічного підходу дає змогу простежити розвиток вищої музичної освіти в Україні як багатогранний, багатокомпонентний процес, з нових позицій підійти до періодизації, виявлення загальних тенденцій розвитку, простежити неперервність і правонаступність вітчизняних музично-освітніх традицій, історичну зумовленість сучасної музично-освітньої теорії та практики в Україні.

Спираючись на вихідне положення про тривимірну методологічну модель вивчення розвитку вищої музичної освіти в Україні, у дослідженні зосереджено увагу на третьому вимірі, просторовій складовій — геополітичному та полікультурному чинниках цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Перший поділ Речі Посполитої у 1772 р. призвів до включення галицьких земель до Австрійської імперії, у 1774 р. була приєднана Буковина, а в 1795 р., після третього поділу Польщі, до імперії були включені території, населені поляками. Наддніпрянина перебувала у складі Російської імперії. Значні геополітичні зміни спричинили нові обставини, в яких стала розвиватись українська музична культура, освіта, громадянське суспільство загалом. Якщо в цілому історичні зміни були драматичними для українців, які опинились під подвійним гнітом, то наближеність українських етнічних земель до західноєвропейських кордо-

нів привела до активізації в Галичині процесів загальнокультурного характеру, що наприкінці XVIII — на початку XIX ст. вже були традиційними для суспільного життя Відня і з метрополії стали поширюватись у провінції. Саме з Відня в Галичину почала проникати нова філософська думка, естетика музичного класицизму, згодом романтизму, різноманітні форми професійного та аматорського музикування, організаційні й інституційні засади музичної освіти різних форм та рівнів. У другій половині XIX ст., в умовах лібералізації культурної політики, в Австрійській імперії зріс соціальний статус мистецької діяльності. Заняття музикою стало престижним фахом, відкривало кар'єрні та соціальні перспективи, вважалось необхідною умовою духовного розвитку особистості, формування достойного громадянина. Це спричинило активізацію музичного аматорського та професійного руху. Починають створюватися численні культурно-мистецькі товариства, аматорські та професійні музичні хорові й оркестрові колективи. Приватне навчання музики у Відні набуло державного статусу, що спричинило значну активізацію аматорського музикування, підвищення виконавської майстерності в середовищі музикантів-любителів [12, с. 38, 204]. У віденських творчих колах у першій половині XIX ст. активно поширюється мистецький рух, майже у кожному місті організовуються аматорські та професійні музичні товариства. Найбільш впливовим та авторитетним було Товариство любителів музики (1812) у Відні, метою якого стало створення консерваторії. Саме Співацька школа (1817) у Відні стала навчальним закладом, на основі якого у 1819 р. було засновано Віденську консерваторію. В окреслений період активно поширюється просвітницький рух, який проголошує своїм завданням відродження класичної музики, зокрема представників віденського класицизму (Ф.Й. Гайдна, В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена), підтримку молодих музикантів.

На початку XIX ст. осередком музичної освіти та культури в Україні був Львів. У місті працювали й творили українські, австрійські, польські, чеські музиканти, художники, скульптори. Музичне життя офіційної частини населення Львова було розвинуте і виявлялося у різних формах громадсько-музичних організацій та домашньому побуті. Саме у Львові розгорнув свою творчу, педагогічну та громадську діяльність *Франц Ксавер Моцарт* (1791–1844) — молодший син Вольфганга Амадея Моцарта. У Галичині він перебував значну частину свого життя — від 1808 до 1838 р. Сюди (у село поблизу Рогатина) він прибув на запрошення графа Віктора Баворовського як учитель музики його молодших дітей. У цей період Ф.К. Моцарт гастролював Європою, а після перебування у Львові виїхав до Відня, згодом до

Зальцбурга, де став організатором і першим директором Моцартеума в 1841 р.

Перебування Ф.К. Моцарта в Галичині мало велике значення для організації та активізації мистецького життя в краї. Він запровадив у Львові форми організації творчого середовища міста, які були поширені у Відні того часу, а саме: музичні школи різного профілю, школи співу, інститути співу, різного роду музичні товариства. У львівському творчому середовищі 20-х — 30-х років XIX ст. Ф.К. Моцарт зреалізував себе як композитор, піаніст, диригент, педагог, організатор мистецького життя. Він представляв німецькомовну спільноту Львова: «Він був вихований у австрійській родині, спілкувався з багатьма віденськими знаменитостями. Для нього Австрія, правдоподібно, була «*uber alles*», що є цілком зрозумілим» [8, с. 100].

Ф.К. Моцарт володів визначними організаторськими здібностями. Чимала кількість європейських міст завдячує йому появою Музичних товариств. Завдяки зусиллям митця у 1826 р. у Львові розпочав освітню діяльність Інститут співу. Про цей навчальний заклад майже не збереглося відомостей, однак у тогочасних джерелах та сучасних дослідженнях використовують терміни, що вживають як синоніми до Інституту співу, а саме Товариство св. Цецилії, Хор св. Цецилії. Очевидним є той факт, що при Товаристві св. Цецилії у Львові існував хор, а також навчальний заклад — Інститут співу, який забезпечував колектив освіченими музикантами [8, с. 102]. В інституті навчали сольного та хорового співу. Викладав як сам Ф.К. Моцарт, так і відомі на той час у Львові музиканти, зокрема піаніст і композитор Йоганн Рукгабер, засновник та перший директор Товариства друзів музики (з 1854 р. — Галицьке музичне товариство). Відомо, що заняття з вихованцями в інституті відбувались на фаховому рівні й у короткі терміни хор набув високої виконавської майстерності. У Львові Інститут співу, як і саме Товариство св. Цецилії, проіснував не довго (до 1829 р.), проте діяльність цих організацій сприяла активізації мистецького руху в Галичині, започаткувала процес професіоналізації музичного життя, становлення професійної музичної освіти.

Важливу роль у становленні професійної музичної освіти у Львові відіграв *Йоганн Рукгабер* (1799–1876) — австрійський музикант французького походження (Жан де Монтальбо), композитор, піаніст, педагог і диригент. У 1838 р. він заснував та очолив Товариство друзів музики (до 1848 р.), а також музичну школу при ньому. Й. Рукгабер був організатором та керівником оркестру, хорових колективів при товаристві, приятелював із Ф. Шопеном і Ф. Лістом, однак класу фортепіано в музичній школі не було.

Й. Рукгабер здобув освіту у Віденській та Паризькій консерваторіях, перших західноєвро-

пейських вищих музичних навчальних закладах, був учнем австрійського композитора та піаніста Йоганна Непомука Гуммеля (учня В.А. Моцарта та М. Клементі). Як вихованець піаністичної школи Й. Гуммеля, Й. Рукгабер засвоїв кращі традиції віденського класицизму й став носієм нових, прогресивних на той час ідей романтизму у виконавстві, композиторській творчості, музичній педагогіці, реалізованих у діяльності музичного товариства та музичної школи (інституту) у Львові. Він став організатором музичного життя міста, об'єднав у рамках товариства любителів мистецтва, творчу інтелігенцію, а згодом і музикантів-фахівців для спільних занять музикою. У Галичині Й. Рукгабер розвивав ті форми музичного життя, які панували у Відні. У 1835 р. він започаткував «музичні вправи», під егідою яких об'єднав близько ста аматорів музичного мистецтва. Оркестровий колектив під керівництвом Й. Рукгабера виконував твори В.А. Моцарта, Л. ван Бетховена, дотримувався достатньо демократичних засад в організації та діяльності оркестру. Саме на базі цього колективу у Львові в 1838 р. було створено Товариство друзів музики (на кшталт віденського). До 1848 р. Й. Рукгабер був художнім керівником та диригентом оркестру, хорових колективів, а також музичної школи (1839), яка з часом переросла в консерваторію (1854). Товариство та музичну школу (інститут), згодом консерваторію, музикант очолював протягом 1839–1842 рр. та 1853–1856 рр. Саме за його керівництва Товариство друзів музики було перейменовано на Товариство розвитку музики в Галичині (Галицьке музичне товариство (ГМТ)), а школу реорганізовано в консерваторію. Й. Рукгабер розвинув класичні й ранньоромантичні традиції музикування та організації мистецького середовища, започатковані Ф.К. Моцартом, і продовжив австро-німецький етап у діяльності товариства й консерваторії. У 40-ві роки XIX ст. на чолі товариства стояли аматори-дилетанти, що спричинило зниження виконавського рівня мистецьких колективів, зменшення чисельності учнів навчального закладу.

Помітною постаттю в мистецькому та музично-освітньому житті Галичини й Буковини, а також наступником Й. Рукгабера на посаді очільника Галицького музичного товариства й директора консерваторії став композитор, піаніст, педагог, організатор музичного життя *Кароль Мікулі* (1819 (або 1821) — 1897). Він очолював Галицьке музичне товариство та консерваторію у Львові протягом 1858–1886 рр., викладав вищий курс фортепіано, вищий курс гармонії, музичні форми, композицію, контрапункт, теорію музики, теорію ритму, педагогічний курс. За твердженням Н. Кашкадомової, К. Мікулі започаткував професійний етап розвитку фортепіанного виконавства та освіти в Галичині, виховав значну плеяду піаністів-виконавців і педагогів.

Згідно з дослідженнями музикознавця Лешека Мазепа, досягнення К. Мікулі в галузі розвитку вищої музичної освіти у Львові є надзвичайно вагомими. Саме за активної участі та завдяки його зусиллям консерваторія ГМТ, створена у 1854 р., здобула цей статус офіційно (1880). За сприяння К. Мікулі в консерваторії був відкритий клас фортепіано. Як учень Ф. Шопена, митець продовжив традиції піанізму видатного польського композитора і свого наставника. Він виявився прихильником «класичного» напрямку в інтерпретації творів Ф. Шопена, який буде згодом продовжений в академічному напрямі фортепіанного виконавства XX ст. [1, с. 216].

За період діяльності консерваторії на чолі з К. Мікулі у навчальному закладі здійснювалась підготовка за спеціальностями: фортепіано, орган, скрипка, альт, віолончель, контрабас, кларнет, валторна, сольний та хоровий спів. У консерваторії надавались ґрунтовні музично-теоретичні знання, вивчалися такі предмети: теорія музики, музичні форми, гармонія, контрапункт, композиція, вчительський курс, який був особливо важливим для майбутніх педагогів. Значна частина студентів консерваторії згодом ставала викладачами музичних дисциплін у мистецьких навчальних закладах різного рівня та профілю. Курс навчання гри на фортепіано та інших музичних інструментах передбачав три ступені — елементарний, середній та вищий. Навчання на кожному з них відбувалось кілька років. Навчальний процес у консерваторії передбачав щорічні та семестрові публічні виступи учнів («пописи»), на яких визначались кращі виконавці [6, с. 72].

Однією з найважливіших рис К. Мікулі-директора був високий професіоналізм та вимогливість до учнів і викладачів. Він постійно оновлював викладацький склад консерваторії, запрошував на професорські посади визначних виконавців та педагогів — фахівців своєї справи. Митець був наполегливим та послідовним у своєму прагненні удосконалення процесу підготовки професійних музикантів, запровадження європейського рівня музичної освіти, виховання мистецьких смаків широкого загалу мешканців Львова. Н. Кашкадомова зазначає: «Навчання у нього пройшло безліч галичан — поляків, українців, євреїв та австрійців, чоловіків та жінок, різного рівня обдарованості та різних професійних амбіцій, що дозволило музикантові витворити передусім потрібний для плідного розвитку мистецтва культурний ґрунт у Львові і прищепити галицькій інтелігенції добрі музичні смаки та розуміння серйозної фортеп'яної музики» [1, с. 443]. Відомо, що у К. Мікулі здобували музичну освіту такі українські митці, як Денис Леонтович, Євгенія Барвінська, Василь Барвінський, Софія Дністрянська та ін.

Традиції австро-польського етапу діяльності ГМТ та консерваторії, започатковані К. Міку-

лі, продовжив його учень і послідовник *Рудольф Шварц* (1834–1899) — органіст, директор ГМТ та консерваторії (1887–1899). Він походив із м. Вадовице (нині територія Польщі), прибув до Львова як промисловець та відкрив склад фортепіанної фабрики Безендорфер. Самостійно навчався музики у Відні, Берліні, Лейпцигу, також брав приватні уроки з гармонії та контрапункту в К. Мікулі [9, с. 34]. Р. Шварц — активний організатор музичного життя Львова, ініціатор чисельних концертів класичної музики, до яких залучав оркестр, хор ГМТ, професорів та студентів консерваторії, талановитих музикантів-аматорів. Під егідою товариства регулярно відбувалися та були обов'язковими чотири «статутні концерти» (тобто передбачені Статутом ГМТ), а також концерти, присвячені урочистим подіям державного характеру, ювілеям визначних митців, гастрольні виступи європейських виконавців. У репертуарі колективів ГМТ були твори німецьких, австрійських, польських авторів, на сцені переважали польські виконавці. У 1868 р. Р. Шварц ставить завдання об'єднати всі польські та українські мистецькі товариства, яких у другій половині XIX ст. у Львові налічувалось чимало. Проте ідея була реалізована лише в 1892 р. Виділ прийняв рішення про утворення об'єданого співацького товариства «Союз польських і руських музичних товариств» (офіційна дата заснування 25 вересня 1893 р), та ідея не знайшла підтримки широкої громадськості. Союз проіснував до 25 вересня 1894 р. Відомо, що під його егідою була виконана кантата А. Вахнянина, колективи взяли участь у Загальній крайовій виставці, відкритті концертної зали [9, с. 40].

Р. Шварц увійшов в історію ГМТ та консерваторії як реформатор. Професори навчального закладу на чолі з директором модернізували навчальний план та правила функціонування консерваторії. Дисципліни стали поділятися на основні (спеціальні), обов'язкові та необов'язкові. Вперше були впроваджені предмети: історія музики, декламація, навчання гри на кларнеті, контрабасі. У 1891 р. на базі консерваторії була відкрита школа декламації, на основі якої у тому ж році організовано драматичну школу як окреме відділення для артистів драми й опери з метою «піднесення польської сцени і опери у Львові» [9, 40]. Драматична школа разом зі школою співу передбачала артистичну та оперну підготовку, мала два різних навчальних плани, складених на основі нормативних документів вищих музичних навчальних закладів Європи, здійснювала підготовку студентів до участі в оперних виставах та сольної кар'єри. Р. Шварц значно підняв професійний рівень музичних колективів, посилив інструментальну виконавську підготовку студентів, запровадивши для цього семестрові контрольні виступи («пописи елевів»), залучав

студентів та викладачів до концертів ГМТ, запрошував для роботи в консерваторії визначних виконавців і педагогів. Р. Шварц проявив себе також як ефективний менеджер. Він організував концертну агенцію ГМТ, свого роду Бюро, для співпраці з відомими зарубіжними та місцевими артистами й музикантами-виконавцями для організації концертів у Львові [9, с. 36].

Австро-польський етап діяльності консерваторії ГМТ продовжив новий очільник навчального закладу *Мечислав Солтис* (1863–1929) — композитор, диригент, педагог, громадський діяч. Він очолював консерваторію протягом 1899–1929 рр. і увійшов в історію професійної музичної освіти Львова як реформатор. М. Солтис здобув освіту в консерваторії ГМТ у К. Мікулі (фортепіано, композиція), вивчав композицію у Відні (у Ф. Кренна, Р. Гіршфельда), згодом контрапункт та орган у Парижі (у К. Сен-Санса, Е. Жіго). З перших днів свого керівництва консерваторією ГМТ митець і педагог намагався удосконалювати процес підготовки фахових музикантів. У результаті реформування в рамках консерваторії М. Солтис розвинув класичні традиції двох найдавніших вищих музичних навчальних закладів Західної Європи — Паризької та Віденської музичних академій. Організація навчального процесу та зміст музичної освіти в консерваторії були реорганізовані за принципом Віденської музичної академії. Навчальний заклад набув популярності у професійних музичних колах Львова. У 1908 р. кількість студентів закладу налічувала понад 500 осіб. Таким чином, М. Солтис здійснив вагомий внесок у розвиток вищої музичної освіти в Україні — запровадив у консерваторії ГМТ традиції Паризької та Віденської музичних академій, підвищив соціальний статус навчального закладу, продовжив процес професіоналізації вищої музичної освіти у Львові, активний поступ якого був призупинений подіями Першої світової війни [7, с. 157].

У 1902 р. у Львові був заснований Музичний інститут (з 1905 р. Львівський музичний інститут *Агнешки Нементовської*). У 1931 р. навчальний заклад був реформований у приватну Консерваторію ім. К. Шимановського, у якій навчалися діти польської знаті. Львівський музичний інститут був утворений як приватний заклад вищої освіти, де викладали запрошені професори та педагоги зі Львова, Берліну, Відня, Парижу. У 1910 р. на базі інституту було відкрито Музичну вчительську семінарію. Музичний інститут постійно влаштовував лекції музикознавців, концерти камерної музики, в яких брали участь педагоги та вихованці закладу. Високий артистичний рівень професорів та учнів інституту згодом здобув суспільне визнання: організовуються філії Музичного інституту в Гродно, Рівному, Кременці, Дубно, Стрию та Коломиї.

У 1912 р. при Львівському університеті за ініціатииви відомого польського вченого-музикознавця *Адольфа Хибінського* засновано кафедру музикології, яка розвивала традиції європейського музикознавства. Вперше в Україні музикознавство як наука розглядалося в руслі європейської університетської освіти. Кафедру організовано на зразок одноосібних німецьких музикологічних інститутів як автономну науково-педагогічну інституцію, метою якої було залучати студентів до науково-пошукової діяльності в різних галузях теорії та історії музики. Реформування кафедри музикології у кафедрі історії музики у Львівській державній консерваторії в 1940 р. дало змогу продовжити європейські музично-наукові традиції у стінах нового навчального закладу.

Початок ХХ ст. ознаменував нову еру в розвитку професійної музичної освіти в Україні. У 1903 р. був організований Вищий музичний інститут у Львові, а в 1904 р. Музично-драматична школа М. Лисенка в Києві, які започаткували українські національні традиції професійної музичної освіти в Україні, ставили за мету розвиток української музичної культури, підготовку вітчизняних музичних кадрів. Ці інституції були першими мистецькими навчальними закладами в Україні національного спрямування і стали альтернативою офіційної системи музичної освіти, основою для формування національних композиторських, музично-теоретичних, виконавських та педагогічних шкіл в Україні. У своїх стінах вони об'єднали педагогів-випускників музичних навчальних закладів Відня, Лейпцига, Берліну, Праги, Мюнхену, які екстраполювали на вітчизняний ґрунт кращі здобутки європейських музично-теоретичних, виконавських та педагогічних шкіл, заклали основи національних традицій професійної музичної освіти в Україні. Діяльність цих навчальних закладів започаткувала національний період розвитку вищої музичної освіти в Україні.

Висновки. Вища музична освіта в Україні формувалася за активної взаємодії різних національних культур. Важливі геополітичні чинники, які визначали особливості культурних та освітніх процесів в Україні в ХІХ — на початку ХХ ст., пов'язані з поділом країни між двома імперіями — Австрійською імперією Габсбургів та Російською. Музично-освітні центри в Україні в середині ХІХ — на початку ХХ ст. сформувались як полікультурні середовища, які акумулювали досягнення європейської музично-педагогічної, музично-теоретичної думки, композиторської, виконавської та педагогічних шкіл.

Консерваторія ГМТ у Львові (1854) в історії музичної освіти постає як перший вищий музичний навчальний заклад в Україні (у рамках сучасних державних кордонів) та один із перших у Східній Європі. Перебування західноукраїнських земель у складі Австрійської імперії, тери-

торіальна наближеність до осередків європейської музичної культури (Відень, Прага, Лейпциг та ін.) зумовили політичні, соціокультурні, організаційні чинники становлення та розвитку вищої музичної освіти в Україні. У другій половині ХІХ — на початку ХХ ст. вищі музичні заклади освіти у Львові сформувались як багатокультурні центри, де акумулювались досягнення західноєвропейської музичної культури та освіти в особах очільників, професорсько-викладацького складу, учнів консерваторії ГМТ, Музичного інституту, кафедри музикології Львівського університету. У стінах навчального закладу культивувалася німецько-австрійська та польська музичні культури. Відсутність державної фінансової підтримки в окреслений період призвела до того, що національна система вищої музичної освіти на теренах сучасної України формувалася як альтернативна до офіційної. Національні традиції вищої музичної освіти в Україні почали закладатися на початку ХХ ст. і пов'язані з організацією та діяльністю Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові (1903) та Музично-драматичної школи (1904, з 1918 р. Інститут) М. Лисенка в Києві.

У результаті дослідження виявлено передумови, здійснено періодизацію становлення та розвитку вищої музичної освіти в Україні в ХІХ — на початку ХХ ст. (з урахуванням європейського контексту).

Передумови формування професійної музичної освіти в Україні пов'язані з: активними культурними та музично-освітніми процесами в Західній Європі, складовою якої була значна частина України; високим рівнем аматорського музичного руху; активною концертно-виконавською діяльністю зарубіжних та вітчизняних музикантів, присутністю на теренах України (у межах її сучасних кордонів) висококваліфікованих зарубіжних музикантів та професорів; появою вітчизняних професійних виконавців і педагогів.

Отже, виокремлюють такі періоди становлення та розвитку вищої музичної освіти в Україні.

І. Австрійський період (1829–1918). Етапи: австро-німецький (1829–1858) та австро-польський (1858–1918).

Австро-німецький етап становлення та розвитку вищої музичної освіти пов'язаний з діяльністю представників віденського класицизму та раннього романтизму, а саме Ф.К. Моцарта, Й. Рукгабера та ін. У Львові вони започатковують форми концертного життя, музичні товариства, відкривають заклади освіти різних форм та рівнів, започатковують традиції музичного професіоналізму.

Австро-польський етап пов'язаний з творчою та педагогічною діяльністю відомого польського піаніста й педагога К. Мікулі, його послідовників Р. Шварца, М. Солтиса, А. Нементовської, А. Хибінського та ін. У цей час активно розвивалася

польська музична культура, інституційні форми музичного життя польської громади Львова.

У 1903 р. започатковується *період становлення та розвитку національних традицій вищої музичної освіти в Україні*, пов'язаний з організацією, творчою та педагогічною діяльністю Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові (1903), Музично-драматичної школи (1904, з 1918 р. Музично-драматичного інституту) М. Лисенка в Києві. Період становлення національних засад музичної освіти в Україні відбувається паралельно з розвитком музичної культури та освіти метрополій, спостерігається активна взаємодія, діалог і взаємовпливи.

II. Польський період (1920–1939). У цей час землі Східної Європи перебували у складі Польщі. Серед відомих діячів музичної культури та освіти — Адам Солтис (протягом 1929–1939 рр. директор Консерваторії Польського музичного товариства у Львові), К. Шимановський, С. Людкевич, В. Барвінський (у різні періоди директори Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, члени Опініедавчої комісії Міністерства віросповідань і освіти Польщі).

Протягом зазначеного періоду вища музична освіта в Україні розвивалася за активної взає-

модії різних національних культур. Заклади вищої музичної освіти постали як полікультурні середовища, у межах яких здійснювався діалог вітчизняних та європейських музично-освітніх традицій. У процесі становлення інституційних основ професійної музичної освіти, опертих на класичні та романтичні європейські традиції, відбувалось формування національних виконавських, педагогічних та музично-теоретичних шкіл в Україні, здійснювався постійний обмін творчими ідеями, композиторськими та педагогічними здобутками, відбувалась особиста комунікація вчених, митців, педагогів — представників різних національних культур. Разом з тим здійснювався процес утвердження питомо українських національних рис у музичній освіті, а представники української наукової та творчої еліти брали активну участь у розбудові музичної культури й освіти країн Західної Європи.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть стосуватись інтеграції вітчизняних та європейських музично-освітніх процесів на різних етапах розвитку, аналізу полікультурного середовища в центрах вищої музичної освіти в Україні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кашкадамова Н. Історія фортеп'янного мистецтва XIX сторіччя: підруч. Тернопіль: АСТОН, 2006. 608 с.; нот.
 2. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України: історичні нариси. Львів: КІНПАТРИ ЛТД, 2017. 616 с.; іл.
 3. Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст.: моногр. Тернопіль: СМП «Астон», 2000. 339 с.
 4. Кримський С. Запити філософських смислів. Київ: ПАРАПАН, 2003. 240 с.
 5. Кримський С. Ранкові роздуми. Київ: Майстерня Білецьких, 2009. 120 с.
 6. Мазепа Л. Сторінки музичного минулого Львова (з неопублікованого). Львів: Сполом, 2001. 280 с.
 7. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. У двох томах. Том 1. Львів: Сполом, 2003. 288 с.
 8. Мазепа Т., Мазепа Л. Ф.К.В. Моцарт біля витоків музичної освіти у Львові. *Наукові збірки Львівської державної музичної академії ім. М.В. Лисенка*. Вип. 13: Вольфганг Амадей Моцарт: погляд з XIX сторіччя. Львів: Сполом, 2006. С. 98–106.
 9. Мазепа Т. Рудольф Шварц — забутий директор Галицького Музичного Товариства. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка*. Вип. 40: Музикознавчий універсум. Львів, 2017. С. 30–46.
 10. Проців Л. Історія музичної педагогіки в Україні: навч. посіб. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 230 с.
 11. Проців Л.Й. Історія української музичної педагогіки: віденські зустрічі. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2019. № 4. С. 59–65. DOI:10.28925/2518-766X.2019.4.8
 12. Уланова С.І. Музичне просвітництво XIX століття: Австрія і Німеччина: моногр. Київ: ДАКККиМ, 2002. 252 с.
- URL: <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az> (дата звернення: 21.04.2024).

**THE DEVELOPMENT OF HIGHER MUSIC EDUCATION IN UKRAINE
IN THE 19th — EARLY 20th CENTURY: THE EUROPEAN DIMENSION**

The article substantiates a meta-historical approach to the study of the process of formation and development of higher music education in Ukraine in the 19th — early 20th century. Based on a three-dimensional methodological model, the article focuses on the spatial (European) vector in the value-semantic coordinate system, which actualizes geopolitical and multicultural factors, as well as civilizational, cultural and axiological methodological approaches in the process of studying the development of higher music education in Ukraine in the specified period. The article highlights the activities of the Conservatory of the Galician Music Society in Lviv and its leaders, in particular, the creative and pedagogical activities of Johann Ruckhaber, Karol Mikuli, Rudolf Schwartz, Mieczysław Soltys, and their contribution to the development of professional music education in Ukraine. The prerequisites are clarified, the development of the institutional foundations of higher music education in Ukraine in the 19th — early 20th centuries is periodized in the context of Western European traditions. Within this period, the Austrian and Polish periods, as well as the period of formation of the national foundations of higher music education in Ukraine, have been distinguished. It is established that music education in Ukraine developed with the active interaction of various national cultures. Higher music education institutions emerged as multicultural environments within which a dialogue of national and European music and educational traditions took place. National education was enriched as a result of the creative and pedagogical activities of well-known figures of musical culture - representatives of other national cultures. At the same time, there was a process of establishing specifically Ukrainian national features in music education, and representatives of the Ukrainian scientific and creative intelligentsia took an active part in the development of musical culture and education in European countries.

Keywords: higher music education, music education, art movement, conservatory, Galician Music Society, performing schools, pedagogical activity.

REFERENCES

1. Kashkadamova, N. (2006). *Istoriia fortepiannoho mystetstva XIX storichchia* [History of Piano Art of the 19th Century]. Textbook, Ternopil: ASTON, 608 p. [in Ukrainian].
2. Kashkadamova, N. (2017). *Fortepianno-vkonavske mystetstvo Ukrainy. Istorychni narysy* [Piano Performance Art of Ukraine. Historical essays]. Lviv: KINPATRI LTD, 616 p. il. [in Ukrainian].
3. Kyianovska, L. (2000). *Stylova evoliutsiia halytskoi muzychnoi kultury XIX–XX st.* [Stylistic Evolution of Galician Musical Culture]. Monograph, Ternopil: SMP ASTON, 339 p. [in Ukrainian].
4. Krymskyi, S. (2003). *Zapyty filosofskyh smysliv* [Enquiries of Philosophical Meanings]. Kyiv: Vyd. PARAPAN, 240 p. [in Ukrainian].
5. Krymskyi, S. (2009). *Rankovi rozдумы* [Morning Reflections]. Kyiv, Maisternia Biletskykh, 120 p. [in Ukrainian].
6. Mazepa, L. (2001). *Storinky muzychnoho mynuloho Lvova (z neopublikovanoho)* [Pages of the Musical Past of Lviv (from unpublished)]. Lviv: Spolom, 280 p. [in Ukrainian].
7. Mazepa, L., & Mazepa, T. (2003). *Shliakh do muzychnoi akademii u Lvovi* [The Way to the Music Academy in Lviv]. In 2 vol., Volume 2, Lviv: Spolom, 288 p. [in Ukrainian].
8. Mazepa, T., Mazepa, L. (2006). *F.K.V. Motsart bilia vutokiv muzychnoi osvity u Lvovi* [Mozart at the Origins of Music Education in Lviv]. *Volfgang Amadei Motsart: pohliad z XXI storichchia: Naukovi zbirky Lvivskoi derzhavnoi muzychnoi akademii*, Lviv, Volume 13, pp. 98–106 (in Ukrainian).
9. Mazepa, T. (2017). *Rudolf Shvarts — zabutyi dyrektor Halytskoho Muzychnoho Tovarystva* [Rudolf Schwarz — the Forgotten Director of the Galician Musical Society]. *Naukovi zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni M. V. Lysenka*, Vyp. 40, *Muzykoznavchyi universum*, pp. 30–46 [in Ukrainian].
10. Protsiv, L. (2013). *Istoriia muzychnoi pedahohiky v Ukraini* [History of Music Pedagogy in Ukraine] Tutorial, Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 230 p. [in Ukrainian].
11. Protsiv, L. (2019). *Istoriia ukrainskoi muzychnoi pedahohiky: videnski zustrichi* [History of the Ukrainian Music Pedagogy: Viennese Meetings]. *Muzychne mystetstvo v osvitolichnomu dyskursi*, 4, pp. 59–65 [in Ukrainian].
12. Ulanova, S. (2002). *Muzychne prosvitnytstvo XIX stolittia: Avstriia i Nimechchyna* [Musical Enlightenment of the 19th Century: Austria and Germany]. Monograph, Kyiv: DAKKKIM, 252 p. [in Ukrainian]. <https://www.wikidata.uk-ua.nina.az>